

ЧИТАЧЕВІ

*Борітеся — поборете!
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!*

Так влучно, проникливо і злободенно промовляє до нас крізь століття справжній велет українського народу, світоч, усебічно освічений та обдарований поет-пророк, прозаїк, мислитель, живописець, гравер, етнограф, громадський діяч, «апостол правди», нескорений борець за волю та свободу — Тарас Григорович Шевченко.

Кожен народ має свою людину-символ. Для нас, українців, такою людиною, безперечно, є геніальний поет, безмежно відданий національній ідеї, — Тарас Шевченко.

Важко переоцінити його роль для України. Своїм життям і творчістю Великий Кобзар надихав і надихає патріотів України на боротьбу за правду, волю та майбутнє.

Його слово живе поза часом. Перечитуючи рядки безсмертного «Кобзаря», розумієш, що автор звертається саме до нас: його перестороги й настанови, страждання й біль, палка любов до України, його заклики, непохитність — усе це відгукується в нас сьогодні, ми живемо цим. Бо слово Тараса — це вогненне слово правди, свободи та надії.

Сьогодні Шевченко разом із нами боронить рідну землю. Боронить своїм «словом» — палким, влучним і сповненим віри у щасливе майбуття рідного народу:

*...І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі.*

ПРИЧИННА*

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

В таку добу під горою,
Біля того гаю,
Що чорніє над водою,
Щось біле блукає.
Може, вийшла русалонька
Матері шукати,
А може, жде козаченька,
Щоб залоскотати.
Не русалонька блукає:
То дівчина ходить,
Й сама не зна (бо причинна),
Що такеє робить.

* *Причинна* — божевільна жінка; тут — від чар ворожки.

Так ворожка поробила,
Щоб менше скучала,
Щоб, бач, ходя опівночі,
Спала й виглядала
Козаченька молодого,
Що торік покинув.
Обіщався вернутися,
Та, мабуть, і згинув!
Не китайкою* покрились
Козацькі очі,
Не вимили біле личко
Слізоньки дівочі:
Орел вийняв карі очі
На чужому полі,
Біле тіло вовки з'їли,—
Така його доля.
Дарма щоніч дівчинонька
Його виглядає.
Не вернеться чорнобривий
Та й не привітає,
Не розплете довгу косу,
Хустку не зав'яже,
Не на ліжко, в домовину
Сиротою ляже!

Така її доля... О Боже мій милий!
За що ж ти караєш її, молоду?

* *Китайка* — червона тканина, якою накривали козаків, що загинули в бою.

ДУМКА

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш.
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай синє море.
Воно знає, де мій милий,
Бо його носило,
Воно скаже, синє море,
Де його поділо.
Коли милого втопило —
Розбий синє море;
Піду шукать миленького,
Втоплю своє горе,
Втоплю свою недоленьку,
Русалкою стану,
Пошукаю в чорних [хвилях],
На дно моря кану.
Найду його, пригорнуся,
На серці зомлію.
Тоді, хвиле, неси з милим,
Куди вітер віє!
Коли ж милий на тім боці,
Буйнесенький, знаєш,
Де він ходить, що він робить,
Ти з ним розмовляєш.
Коли плаче — то й я плачу,
Коли ні — співаю;
Коли ж згинув чорнобривий,—

То й я погибаю.
Тоді неси мою душу
Туди, де мій милий;
Червоною калиною
Постав на могилі.
Буде легше в чужім полі
Сироті лежати,
Буде над ним його мила
Квіткою стояти.
І квіткою, й калиною
Цвісти над ним буду,
Щоб не пекло чуже сонце,
Не топтали люде.
Я ввечері посумую,
А вранці поплачу.
Зійде сонце — утру сльози,—
Ніхто й не побачить.
Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш,
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай синє море...
[1838, С.-Петербург]

ЗМІСТ

Читачеві.....	3
Причинна.....	4
Думка («Тече вода в синє море...»)	13
Думка («Вітре буйний, вітре буйний!...»)	14
Думка («Тяжко-важко в світі жити...»)	16
Думка («Нащо мені чорні брови...»)	18
Тарасова ніч.....	20
На вічну пам'ять Котляревському.....	26
Катерина.....	31
Перебендя.....	60
Тополя.....	64
До Основ'яненка.....	73
Іван Підкова.....	77
«Думи мої, думи мої...» (1840).....	80
Гайдамаки.....	85
Інтродукція.....	95
Галайда.....	97
Конфедерати.....	101
Титар.....	107
Свято в Чигирині.....	116
Треті півні.....	131
Червоний бенкет.....	136
Гупалівщина.....	144
Бенкет у Лисянці.....	149
Лебедин.....	161
Гонта в Умані.....	166
Епілог.....	178
Передмова.....	184
Панове субскрибенти!.....	185
Гамалія.....	187
Розрита могила.....	194
«Чигрине, Чигрине...».....	196
Сон (комедія).....	200
Наймичка.....	221
Кавказ.....	243
І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє.....	250
Давидові псалми.....	260
1. («Блаженний муж на лукаву...»)	260
12. («Чи ти мене, Боже милий...»)	261

43. («Боже, нашими ушима...»)	262
52. («Пребезумний в серці скаже...»)	264
53. («Боже, спаси, суди мене...»)	265
81. («Меж царями й судіями...»)	266
93. («Господь Бог лихих карає...»)	267
132. («Чи є що краще, лучче в світі...»)	269
136. («На ріках круг Вавилону...»)	270
149. («Псалом новий Господеві...»)	272
«Минають дні, минають ночі...»	273
[Заповіт]	275
В казематі	276
«Згадайте, братія моя...»	276
I. «Ой одна я, одна...»	277
II. «За байраком байрак...»	277
III. «Мені однаково, чи буду...»	279
IV. «Не кидай матері!» — казали...»	280
V. «Чого ти ходиш на могилу?...»	281
VI. «Ой три шляхи широкії...»	284
VII. Н. Костомарову («Веселе сонечко ховалось...»)	285
VIII. «Садок вишневий коло хати...»	286
IX. «Рано-вранці новобранці...»	287
X. «В неволі тяжко, хоча й волі...»	288
XI. Косар («Понад полем іде...»)	289
XII. «Чи ми ще зійдемося знову...»	290
Н. Н. («Сонце заходить, гори чорніють...»)	291
Н. Н. («Мені тринадцятий минало...»)	292
«Ну щоб, здавалося, слова...»	294
«І виріс я на чужині...»	296
«У нашім раї на землі...»	299
«На Великдень на соломі...»	303
«І золотої й дорогої...»	304
«Якби ви знали, паничі...»	305
Доля («Ти не лукавила зо мною...»)	308
Сон («На панщині пшеницю жала...»)	309
Ісаїя. Глава 35 (наслідування)	310
«Росли укупочці, зросли...»	312
«Світе ясний! Світе тихий!...»	313
«Тече вода з-під явора...»	314
«Бували війни й військові свари...»	315
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ТВОРІВ	318